

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

DOI 10.31651/2524-2660-2022-1-130-136

ORCID 0000-0002-1730-417X

ГАЗІНА Ірина Олександрівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії та методик дошкільної освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
e-mail: iruska.g@ukr.net

УДК 373.2.015.3(489):5(045)

ПРИРОДА В СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДАНІЇ

У статті з'ясовується місце природного педагогічного середовища в практиці дошкільного виховання Данії та здійснюється аналіз основних виховних завдань, які вирішуються в ході освітнього процесу на свіжому повітрі.

Проаналізовано зміст освітніх цілей та методів, що застосовуються в данських дитячих садках в процесі виховання на природі.

Акцентовано увагу на декількох моментах. По-перше, це те, що проблемі природи та виховання на свіжому повітрі приділено особливу увагу в посиленій педагогічній програмі, якою керуються дошкільні заклади Данії. По-друге, що діяльність дошкільних закладів (центрів денного догляду) не зводиться лише до перебування дітей на природі й передбачає постановку конкретних освітніх цілей, зокрема, набуття дітьми конкретного досвіду взаємодії з природою. По-третє, у статті звертається увага на ролі вихователів в організації природного педагогічного середовища, які, з одного боку, мають турбуватися про його безпечність, а з іншого – створювати умови для вияву максимальної самостійності дітей в їхніх іграх.

Ключові слова: Данія; система дошкільної освіти; природа; природне педагогічне середовище.

Постановка проблеми. «Це всього лише бруд», – так підсумовував результати прогулянки своїх любих діточок свинки Пепа та її молодшого братика Джорджа тато Свин, персонаж популярного дитячого анімаційного серіалу «Свинка Пепа» (режисер та продюсер Естлі Бейкер Девіс), коли ті прибігали додому всі в багнюці. Така реакція видається дещо дивною для переважної більшості наших батьків, які не можуть стримати емоцій, помітивши якісь, навіть незначні, забруднення на одязі своїх коханих діточок. Однак, згаданий серіал є не просто веселим мультиплікаційним фільмом, він наповнений глибоким педагогічним змістом. Він вчить як дітей, так і батьків. Вчить добру, взаєморозумінню, дбайливому та уважному ставленню до оточуючих, природи, змушує цілком інакше поглянути на ніби то звичні за зрозумілі речі.

І ця фраза з мультиплікаційного фільму мною згадана не випадково. Власне в ній криється поширене в європейській педагогічній практиці розуміння того, що така поведінка дітей є цілком природною і просто необхідною в сенсі формування дитячої особистості. Саме в такий спосіб (бавлячись в багнюці) дитина пізнає світ, навчається співіснувати з навколишньою природою. А бруд? Його можна легко змити. Вірність даної тези підтверджує, зокрема, практика закладів дошкільної освіти Данії (там це заклади денного догляду), а в мережі «Інтернет» можна знайти велику кількість світлин, де данські вихователі з шлангу поливають дітей, які прийшли з прогулянки (правда останні одягнені в спеціальні костюми) і які більше схожі на згаданих Пепа та Джорджа, світлин, де діти бавляться в багнюці, серед лісових коряг тощо. Це дивує і водночас викликає неймовірну цікавість. Адже поширеною є думка, що ті самі данці є найщасливішою нацією на планеті. Може саме такими методами і формується та щаслива спільнота, яка не знає обмежень у її спілкуванні з природою.

Зважаючи на те, що сучасна українська освітня галузь переживає час кардинальних реформ, пошук оптимальних шляхів організації освітнього процесу та врахування успішного закордонного досвіду саме на часі. Відтак, висвітлення різних аспектів дошкільного виховання, зокрема, Данії є актуальним.

Власне, питання екологічного виховання дітей дошкільного віку активно розробляються вітчизняними педагогами. Освітній напрямок «Природа» визначений в якості одного з пріоритетних в Базовому компоненті дошкільної освіти України [1]. Проблемі ролі природного середовища у процесі виховання дітей дошкільного віку у своїх працях досліджували Г. Беленька, А. Бродовська [2–4]; різні аспекти екологічного виховання дошкільників розглянуті в роботах Н. Глухової, Н. Горобахи, О. Капуновської та О. Самсонової, Н. Лисенко,

В. Маршицької [5–11]. Ґрунтовні праці з методики екологічного виховання в закладах дошкільної освіти були підготовлені Н. Лисенко, З. Плохій та Н. Яришевою [12–16]. Попри те, що окремих аспектів виховання дошкільників у зарубіжних країнах, зокрема в Данії, торкалися Л. Загородня, Н. Ударцева [17; 18], дана проблематика (в сенсі аналізу зарубіжного досвіду), на жаль, залишається не достатньо дослідженою.

Метою даної статті є з'ясування місця природного педагогічного середовища в практиці дошкільного виховання Данії та аналіз основних виховних завдань, які вирішуються в процесі перебування дошкільників на свіжому повітрі.

Відповідно до мети визначено такі завдання статті:

– визначити місце природи та освітнього процесу в природних умовах в програмових документах, якими керуються заклади дошкільної освіти Данії;

– окреслити переваги виховання на свіжому повітрі, яке практикується в Данії;

– проаналізувати зміст освітніх цілей та методи, що застосовуються в данських дитячих садках в процесі виховання на природі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливе ставлення до природи, до ролі природного середовища в освітньому процесі виходить з самої філософії виховання, яка лежить в основі діяльності системи дошкільного виховання Данії.

Заклади дошкільної освіти (центри денного перебування) Данії формують свою діяльність на основі посиленої педагогічної програми, розробленої в 2004 р. Нова редакція програми була прийнята Фолькетингом у 2018 р. [19]. Згідно програми, служби денного догляду Данії повинні допомогти підтримувати гарне дитинство, яке розуміється як життя, де є простір, час і спокій, щоб бути дитиною, і де близький педагогічний персонал, який створює довіру, забезпечує присутність дитини, турботу та безпеку [19]. Серед головних завдань денного догляду значаться наступні:

– сприяння благополуччю дітей, навчанню, розвитку та освіті через безпечне педагогічне середовище навчання, де гра є основною і де точка зору дитини береться за відправну точку;

– створення фізичного, розумового та естетичного середовища, яке сприяє добробуту дітей, їхньому здоров'ю, розвитку та навчанню;

– створення умов, коли діти отримують можливість прийняття спільних рішень,

відчуття спільної відповідальності, отримання досвіду демократії [19, с. 7].

Відповідно, в програмі виділено шість основних тем. Це:

1) різнобічний особистісний розвиток;

2) соціальний розвиток;

3) спілкування та мова;

4) тіло, органи чуття і рух;

5) природа, життя на свіжому повітрі та наука;

6) культура, естетика та громада [19, с. 10].

Фактично йдеться про формування різнобічно розвиненої особистості, здорової, здатної взаємодіяти та комунікувати в суспільстві. При цьому, сам процес навчання та виховання, згідно посиленої програми, має відбуватися в максимально прийнятній для дітей формі. Укладачі програми виходили з того, що «...діти вчаться, досліджуючи тілом і почуттями, дивуючись і ставлячи запитання, зустрічаючи запитання та виклики, а також експериментуючи, наприклад, з матеріалами та роблячи відкриття. Діти навчаються через спілкування, обмін та соціальні взаємодії. Вони вчаться, відчуваючи нове і відчуваючи, що вони можуть, наприклад, сприяти зміні правил і знаходити інноваційні та творчі рішення проблем у контексті, в якому вони є частиною спільного підприємства». Завданням педагогічних працівників в цьому сенсі виступає створення різноманітного, захоплюючого та безпечного середовища навчання, яке сприятиме формуванню експериментальних навичок дітей, бажанню вчитися та відчувати більше – навіть після завершення перебування у дитячому садку [19, с. 19].

Якщо говорити власне про тему «Природа, життя на свіжому повітрі та наука» то вона передбачає три складові частини:

– природа, яка зосереджена на формуванні знань дітей про природу, яке може відбуватися як у приміщенні, так і на вулиці;

– життя на свіжому повітрі – це вся різноманітна діяльність, навчання та ігри дітей, які відбуваються на вулиці;

– наука – напрям діяльності у ході якого відбувається пізнання дітьми навколишнього світу.

Слід звернути на той момент, що в Данії розроблено цілий комплекс різноманітних методичних посібників, покликаних допомогти педагогам (керівникам дитячих садків, вихователям), батькам в організації освітнього процесу дітей дошкільного віку. Власне це самі методичні рекомендації, які ґрунтуються на принципах, закладених в зазначеній посиленій програмі, збірники з тезами наукових досліджень з даної тематики, буклети, інтерактивні презентації

тощо. При цьому, звертає на себе увагу той момент, що науковці надзвичайне значення приділяють думці та досвіду самих педагогів-практиків, яких вони вважають рівнозначними партнерами в справі розробки та обґрунтування різноманітних положень у сфері дошкільної освіти. Зокрема, в наукових статтях можна зустріти цитування думки звичайних вихователів дитячих садків, витяги з їхніх виступів на семінарах чи інтерв'ю.

Слід відзначити, що на допомогу педагогам та батькам представлено методичну розробку «Природа, життя на свіжому повітрі і наука. Знання та натхнення працювати з теми навчальної програми», видану в 2019 р. Данським інститутом оцінки [20].

Насамперед, автори обґрунтовують важливість перебування дітей на природі, свіжому повітрі, що, врешті, було виокремлено в окрему тему посиленої програми. Зокрема вказується: «Природа, життя на свіжому повітрі та наука в дитячому саду – це те, що діти переживають, експериментують і аналізують своє оточення і таким чином стають мудрішими щодо себе та світу... Досвід дітей з природою, життям на свіжому повітрі та наукою у денному догляді сприяє їхньому навчанню, добробуту, розвитку та освіті. Під час життя на свіжому повітрі та в походах діти дізнаються про себе та про світ, і з досліджень відомо, що природа позитивно впливає на самопочуття та здоров'я дітей, їхнє навчання» [20, с. 2].

Водночас, діяльність дошкільних закладів (центрів денного догляду) не зводиться лише до максимального перебування дітей на природі. Вона передбачає постановку конкретних освітніх цілей, які досягаються протягом перебування дітей в дитячому садку. Зокрема, в сенсі реалізації теми «Природа, життя на свіжому повітрі та наука» визначено дві педагогічні цілі. По-перше, це набуття дітьми конкретного досвіду взаємодії з природою, розвиток у них цікавості та бажання досліджувати природу, надання дітям можливість відчувати зв'язок людини з природою, що сформує початкове розуміння ними важливості сталого розвитку. По-друге, це формування та підтримка діяльності дітей, спрямованої на спостереження та дослідження природних явищ у своєму оточенні, набуття ними досвіду розпізнавання причин, наслідків та контекстів природних явищ [20, с. 3].

Фактично природа виступає унікальним та незамінним навчальним середовищем, яке забезпечує реалізацію освітнього процесу протягом усього дня перебування дітей у дошкільному закладі.

Насамперед, перебування на свіжому повітрі благотворно впливає на дітей. Там вони отримують можливість спокійно грати з друзями, а зелене оточення має доведений позитивний вплив психіку, формує атмосферу спокою та добробуту. Власне це цілком вписується в чисто данське розуміння щастя, яке вони шукають в навколишніх дрібницях та радостях.

Природне середовище сприяє когнітивному та неврологічному розвитку. Відкритий простір дозволяє спокійно споглядати навколишній світ. Це сприяє формуванню в дітей здатності зосередитися на чомусь конкретному та залишатися зосередженим.

Ігри на свіжому повітрі позитивно впливають на фізичний розвиток дітей. Вченими доведено, що, наприклад, під час того, як діти проводять рухливі ігри на свіжому повітрі, лазають по деревах, у них відпрацьовуються грубі рухові навички, зміцнюються м'язи, формуються навички управління своїм тілом, координації рухів, відбувається сенсорний розвиток. Також відбувається соціальний розвиток. Саме ігри на свіжому повітрі, як правило, надають значно більші можливості для участі дітей, ніж ті, які відбуваються в приміщенні. Вони різноманітніші та складніші. Хлопчики та дівчатка частіше беруть участь у спільних іграх, активніше спілкуються, що сприяє їхній комунікації та соціалізації.

В умовах природного середовища з'являється можливість для прояву креативності та активізації уяви, оскільки самі природні матеріали, які діти використовують у своїх іграх, можна інтерпретувати та обробляти найрізноманітнішими способами. Наприклад, звичайний пень у лісі можна використовувати в якості стола, чи стільця, навколо нього можна облаштувати уявну кухню, чи їдальню, різноманітні гілки, можуть використовувати як палиці чи мечі для фехтування тощо [20, с. 18].

Важливим є отримання певного життєвого досвіду та його використання в майбутньому. Так, під час зимової прогулянки педагог може дозволити дітям навіть встромити босі ноги в водойму, розламавши при цьому шар криги, якщо тим раптом в голову прийде така ідея. Таким чином дітей учать самостійно приймати рішення й отримувати власний життєвий досвід, навіть якщо подібна витівка заздалегідь приречена на провал [18]. Під час прогулянок та ігор на свіжому повітрі дошкільники (звичайно за умови врахування педагогами безпечності цих занять) можуть пересуватися «канатною дорогою», вилазити на дерева, видиратися на гірки, «міряти» усі калабані на території тощо. Часто це може закінчуватися падінням, подрапина-

ми та забрудненим одягом. Однак, таким чином вихованці отримують ті самі важливі життєві уроки, досвід, який буде неоціненним в майбутньому [21]. Фактично, подібні ігри виступають важливим джерелом як тілесного, чуттєвого, так і емоційного розвитку [20, с. 18].

Педагоги за таких обставин, організуючи відповідне педагогічне навчальне середовище, мають потурбуватися про його безпечність, водночас максимально залишаючи простір для вияву самостійності дітей в їхніх іграх. У цьому сенсі вихователям рекомендується застосовувати три стратегії участі в дитячих іграх. Вони можуть бути позаду дітей, в стані спостереження та очікування. Також можна бути поруч з дітьми, коли вихователь бере активну участь в дитячій грі, керує нею та підтримує дітей у вигадванні ідей для гри або створенні ігрового досвіду. Третя позиція – на очах в дітей (перед дітьми), коли вихователь виступає безпосереднім організатором ігор, визначає які з них можна в даних умовах запропонувати для дітей.

При цьому педагог, визначаючи свою роль в дитячій грі, має звернути увагу на декілька моментів. По-перше, слід, набравшись терпіння, певний час поспостерігати за дитячою грою та визначити, чи взагалі потрібна в ній присутність дорослого. По-друге, поставити себе доступним. За таких умов завжди можна буде втрутитися в гру, якщо діти того будуть потребувати. По-третє, слід підготувати дітей до неминучих перерв, про які слід завчасно повідомити дітям. Зокрема, це стосується моменту, коли ігровий час добігає кінця й потрібно розпочати нову діяльність. По-четверте, слід завжди давати можливість дітям відновити гру. Коли вони будуть впевнені в можливості відновити гру пізніше, її переривання буде сприйматися без жодних негативних емоцій. Насамкінець, вихователям рекомендується подумати про ігри та ситуації, яка відбувалася протягом дня, проаналізувати, що пройшло добре, а що було не так, оцінити свої дії, визначити, який був їх внесок у дитячу гру, як він був сприймався власне дітьми [20, с. 19].

Важливим аспектом є те, що діти під час ігор на свіжому повітрі, перебуванні на природі навчаються її розуміти, любити та берегти. Вони отримують знання щодо зв'язків між життям людини та природою. І тут надзвичайно важливу роль відіграє те, що саме природне середовище забезпечує дитячу цікавість до навчання [20, с. 7]. Воно є незамінним для експериментування. Так, педагогічному персоналу навіть рекомендується дозволити дитині пограти, відчутти та поекспериментувати з такими

природними елементами, як вода, пісок, ґрунт, листя. На думку вчених, саме в цьому полягає формуючий аспект; а саме, що дитина стає діючою особистістю, яка починає розуміти себе, природу та те, що можна створити з різних природних елементів. Часто данські садки розташовані поряд з парками, чи лісом, що створює великі можливості для того, щоб дати дітям гарний досвід спілкування з природою [20, с. 6].

За таких умов педагоги організують власне освітній процес. Діти, наприклад, знайомляться з видами тварин, ландшафтами та порами року. У цьому сенсі вихователі зосереджують дитячу увагу, зокрема, на характеристичні морфології тварин (формі та структурі), їх фізіології (функціональності та рухах). Надалі дітей спонукають до дослідження питання «Чому?» стосовно різних природних явищ, поведінки та функцій тварин. Вихователі, демонструючи конкретні приклади, розповідають дітям про те, як ландшафт та рослини змінюються з порами року, що дає змогу відчутти, поговорити та отримати знання про пори року як природне явище [20, с. 6].

Початок знань і розуміння дітьми природи може спонукати їх до розуміння того, що природу слід зберігати й піклуватися про неї. Посилена педагогічна програма спрямовує педагогів до діяльності з формування відповідного досвіду дітей, залучення їх до різних способів роботи у денному саду, що формують у вихованців бережне ставлення до природи. Це, зокрема, може стосуватися формування звички не викидати залишки їжі. Останніми можна просто накормити качок на озері чи курей. Також дітей залучають до сортування відходів [20, с. 8].

Останнє в описах форм роботи з дітьми дошкільного віку в скандинавських дошкільних закладах, різними авторами подається в якості яскравого прикладу здійснення екологічного виховання. Так, час від часу данські діти разом з вихователями, виходячи на прогулянку за межі дитячого садка, маючи при собі спеціальні сумки, збирають туди сліди «лісової свині», такої собі вигаданої тварини, сліди від «прогулянок» якої можна зустріти в данських лісах та парках. Це можуть бути пластикові пляшки, одноразовий посуд, поліетиленові пакети тощо.

Усе зібране діти несуть до дитячого садка, де й розфасовують у різні контейнери. Щоб навчити цього дітей, вихователі детально розповідають їм, які предмети з яких матеріалів виготовляються, як їх можна використати повторно або переробити. Щоб дітям було простіше, спочатку вико-

ристовуються лише два контейнери: зелений – для органічних відходів та білий – для неорганічних.

Дещо зі знайденого діти можуть використати в ході художньо-продуктивної діяльності. Зокрема, з паличок і камінчиків можна виготовити якісь музичні інструменти, а зі знайдених і замочених на декілька днів старих газет – обгортки для подарунків.

Цікавою практикою, яка застосовується в данських дитячих садках, є компостування листя, залишків овочів та фруктів, до якого, звісно, активно залучаються діти.

За допомогою вихователів виготовляються невеликі індивідуальні компостери в скляних банках, дно яких вкладається шаром сухого матеріалу — опалого листя чи тирси та шаром ґрунту (2,5 см). Далі вкладається власне шар відходів з овочів чи фруктів, а зверху знову засипається тирса. Банка закривається кришкою і діти спостерігають протягом деякого часу, що відбувається всередині. При цьому вихователі навчають їх правильно доглядати за компостом, стежити, щоб він не був занадто гарячим, сухим чи вологим. Зокрема, підказкою в цьому може стати поведінка комах. Так, рій мух над компостером – ознака того, що волога підвищена, а от наявність мурах – це свідчення надмірної сухості компосту (Де ховається дитяче щастя: особливості виховання дошкільників у Данії).

Власне така практика, яка часто застосовується в дитячих садках скандинавських країн (Данія, Норвегія, Швеція, Ісландія) ґрунтується на результатах наукових досліджень. На думку М. Хедефальк, Дж. Альмквіста та Л. Остман, діти, які відчувають природу, автоматично розвивають почуття відповідальності за навколишнє середовище. При цьому, як стверджують дослідники, саме практика активного перебування дітей на свіжому повітрі є визначальною для формування у них цікавості щодо природи та збереження навколишнього середовища [22, с. 975–990].

Ф. Борг в своїй докторській дисертації «Турбота про людей і планету: знання та практики дошкільнят щодо сталого розвитку» стверджує, що саме така практика сприяє накопиченню знань про економіку, екологію економічні та соціальні аспекти стійкості. Саме в дитячому садку діти дізнаються про ряд важливих аспектів діяльності людини, спрямованих на охорону природи (як витратити гроші, як сортувати різні предмети з переробки вдома та в дитячому саду, а також як різні види транспорту впливають на навколишнє середовище, здоров'я та благополуччя людей) [23, с. 19].

На думку Єви Ерлемальм-Хагсер, таким чином діти виховуються майбутніми «агентами змін, які повинні бути навчені, щоб стати хорошими громадянами, які забезпечують стійкий розвиток» суспільства та його стосунків з природою [23, с. 24]. Важливим видається те, що таким чином діти успішно соціалізуються, вчаться відповідальності за своє ставлення до природи та свій вплив на навколишнє середовище [24, с. 140–156].

Загалом, результати означеної практики навчання та виховання, яка здійснюється в Данії, починаючи з дошкільного віку, є очевидними. Вони не лише створюють для самих данців відчуття захищеності, комфорту, гармонії суспільної та гармонії у відносинах з природою, що робить їх дійсно однією з найщасливіших націй в світі, а й створюють для самої Данії імідж країни, в якій реально дбають про навколишнє середовище, про природу, а відтак – про майбутнє людства. Так, Всесвітній фонд природи (World Wide Fund (ВФП)) удостоїв Данію своєю найвизначнішою премії «Подарунок Землі». А генеральний директор ВФП Джим Ліп відзначив: «Данія – яскравий приклад того, як одночасно можна досягти розвитку сталого суспільства і забезпечити економічне зростання і добробут. Це як та зірка, що вказує шлях до реальних змін. Я сподіваюсь, що інші країни, дивлячись на Данію, неодмінно приєднаються до вирішення невідкладних проблем захисту навколишнього середовища» [25].

Висновок і перспективи подальших досліджень. Природне середовище створює унікальні можливості для організації освітнього процесу в роботі з дітьми дошкільного віку. Заняття, ігри на свіжому повітрі, екскурсії до лісу, чи паркової зони здійснюють позитивний вплив на фізичний та психологічний розвиток дошкільників, дають змогу організувати їх ознайомлення з навколишнім середовищем, життям в природі, протіканням різноманітних природних процесів, сформуванню усвідомлення себе як частки природи, навчити дбайливого та бережного ставлення до неї.

Власне в Данії ідея виховання і навчання в природному середовищі є однією з центральних у всій системі дошкільного виховання. Вона чітко означена в посиленій педагогічній програмі, за якою працюють дошкільні заклади. Для педагогів розроблено низку методичних посібників та рекомендацій з проблеми організації освітнього процесу на свіжому повітрі.

Сьогодні ця проблема є актуальною, а данський досвід, безумовно, є цікавим та перспективним для застосування в системі дошкільного виховання України.

Список бібліографічних посилань

- Базовий компонент дошкільної освіти України. *Дошкільне виховання*, 1999. № 1. С. 6–19.
- Беленька Г. Змалку ближче до природи. *Дошкільне виховання*, 2004. №6. С. 7–10.
- Беленька Г. Пізнання дитиною світу як крок до розуміння його краси. *Дитячий садок*, 2010. №4. С. 1–7.
- Бродовська А.М. Формування природничої компетентності старшого дошкільника в процесі використання особистісно орієнтованого підходу. *Педагогічний дискурс*, 2011. №9. С. 40–44.
- Глухова Н. Екологізація як чинник формування гуманної особистості дитини. *Дошкільне виховання*, 1999. №11–12. С. 10–14.
- Глухова Н. Стан довкілля – турбота кожного із нас. *Дитячий садок*, 2004. №25–26. С. 44–49.
- Горопаха Н.М. Виховання екологічної культури дітей: посібник для вихователів дошкільних закладів та вчителів початкових класів. Рівне: Волинські береги, 2001. 212 с.
- Каплуновська О., Самсонова О. (2009). Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2009. №7. С. 9–13.
- Лисенко Н.В. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників. *Дитячий садок*, 2004. №25–26. С. 10–44.
- Маршицька В. Екологічне виховання: соціально-моральні задачі. *Дошкільне виховання*, 2003. №11. С. 7–9.
- Маршицька В. Екологічні проекти. *Дошкільне виховання*, 2001. №5. С. 24–25.
- Лисенко Н.В. Дошкільник і екологія. Київ: РУМК, 1991. 126 с.
- Лисенко Н.В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Київ: Освіта, 1993. 160 с.
- Лисенко Н. Практична екологія для дітей. Івано-Франківськ: Сіверсія, 1999. 98 с.
- Плохій З.П. Виховання екологічної культури дошкільників. Київ: Дошкільне виховання, 2002. 175 с.
- Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників. Київ: Грамота, 2001. 55 с.
- Загородня А.П. Наступність в екологічній освіті дошкільників і молодших школярів: європейський досвід. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/viewFile/157/145> (дата звернення 06.07.2021)
- Ударцева Н. Зарубіжний досвід виховання дитини: дитячі садки в Данії. URL: <https://firststep.com.ua/article/zarubiznii-dosvid-vihovanna-ditini-ditaci-sadki-v-danii> (дата звернення 06.07.2021).
- Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammeg og indhold. København: Børneog Socialministeriet, 2018. 58 p.
- Natur, udeliv og science. Viden og inspiration til at arbejde med læreplanstemaet. København: Danmarks Evalueringsinstitut, 2019. 35 p.
- Де ховається дитяче щастя: особливості виховання дошкільників у Данії. URL: <http://49.sadok.zt.ua/de-hovayetsya-dytyache-shhasty-osoblyvosti-vyhovannya-doshkilnykiv-udaniyi/> (дата звернення 06.07.2021)
- Hedefalk M., Almqvist J., Östman L. Education for Sustainable Development in Early Childhood Education: A Review of the Research Literature. *Environmental Education Research*, 2015. № 21(7). P. 975–990.
- Vidensopsamling om læreplanstemaet natur, udeliv og science. *Opsamling af forskning om natur, udeliv og science i dagtilbud publiceret fra 2007–2017*. København: Danmarks Evalueringsinstitut, 2019. 86 p.
- Ärlemalm-Hagsér E., Sundberg B. Naturmöten och källsortering – En kvantitativ studie om lärande för hållbar utveckling i förskolan. *Nordina*, 2016. №12 (2). P. 140–156.
- Данія – визнаний лідер у вирішенні питань клімату та енергетичної політики. URL: <http://www.climateinfo.org.ua/content/daniya-viznani-lider-u-virishenni-pitan-klimatu-ta-energetichnoj-politiki> (дата звернення 05.01.2022)

References

- Basic component of preschool education in Ukraine. (1999). *Preschool education*, (1): 6–19. [in Ukr.].
- Bielienska, H. (2004). From an early age closer to nature. *Preschool education*, (6): 7–10. [in Ukr.].
- Bielienska, H. (2010). The child's knowledge of the world as a step towards understanding its beauty. *Kindergarten*, (4): 1–7. [in Ukr.].
- Brodovska, A.M. (2011). Formation of natural competence of a senior preschooler in the process of using a personality-oriented approach. *Pedagogical discourse*, (9): 40–44. [in Ukr.].
- Hlukhova, N. (1999). Greening as a factor in the formation of a humane personality of the child. *Preschool education*, (11–12): 10–14. [in Ukr.].
- Hlukhova, N. (2004). The state of the environment is the concern of each of us. *Kindergarten*. (25–26): 44–49. [in Ukr.].
- Horopakha, N.M. (2001). Educating children's environmental culture: a guide for preschool and primary school teachers. Rivne: Volyn charms. 212 p. [in Ukr.].
- Kaplunovska, O., & Samsonova, O. (2009). Organization of environmental education in preschool education. *Educator-methodologist of preschool institution*, (7): 9–13; (8): 35–39. [in Ukr.].
- Lysenko, N.V. (2004). The use of observations in the work on environmental education of preschoolers. *Kindergarten*, (25–26): 10–44. [in Ukr.].
- Marshytska, V. (2003). Ecological education: socio-moral tasks. *Preschool education*, (11): 7–9. [in Ukr.].
- Marshytska, V. (2001). Ecological projects. *Preschool education*, (5): 24–25. [in Ukr.].
- Lysenko, N.V. (1991). Preschooler and ecology. Kyiv: RUMK. 126 p. [in Ukr.].
- Lysenko, N.V. (1993). Ecological education of preschool children. Kyiv: Education, 1993. 160 p. [in Ukr.].
- Lysenko, N.V. (1999). Practical ecology for children. Kyiv: Education. 98 p. [in Ukr.].
- Plokhii, Z.P. (2002). Education of ecological culture of preschoolers. Kyiv: Preschool education. 175 p. [in Ukr.].
- Yarysheva, N.F. (2001). Ecological education of preschoolers. Kyiv: Charter. 55 p. [in Ukr.].
- Zahorodnia, L.P. Continuity in environmental education of preschoolers and primary school children: the European experience. Retrieved from <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/viewFile/157/145> [in Ukr.].
- Udartseva, N. Foreign experience of raising a child: kindergartens in Denmark. Retrieved from <https://firststep.com.ua/article/zarubiznii-dosvid-vihovanna-ditini-ditaci-sadki-v-danii> [in Ukr.].
- The strengthened pedagogical curriculum. Framework and content. (2018). Copenhagen: Ministry of Children and Social Affairs. 58 p. [in Den.].
- Nature, outdoor life and science. Knowledge and inspiration to work with the curriculum theme. (2019). Copenhagen: Danish Evaluation Institute. 35 p. [in Den.].
- Where children's happiness is hidden: features of preschool education in Denmark. Retrieved from

- <http://49.sadok.zt.ua/de-hovayetsya-dytyache-shhastya-osoblyvosti-vyhovannya-doshkilnykiv-u-daniyi/> [in Ukr.].
22. Hedefalk, M., Almqvist, J., & Östman, L. (2015). Education for Sustainable Development in Early Childhood Education: A Review of the Research Literature. *Environmental Education Research*, 21(7): 975–990. [in Engl.].
23. Gathering knowledge about the curriculum theme nature, outdoor life and science (2019). *Collection of research on nature, outdoor life and science in day care published from 2007–2017*. Copenhagen: Danish Evaluation Institute. 86 p. [in Den.].
24. Årlemalm-Hagsér, E., & Sundberg, B. (2016). Nature meetings and source sorting – A quantitative study of learning for sustainable development in preschool. *Nordina*, 12(2): 140–156 [in Den.].
25. Denmark is a recognized leader in climate and energy policy. Retrieved from <http://www.climateinfo.org.ua/content/daniya-viznanii-lider-u-virishenni-pitan-klimatu-ta-energetichnoj-politiki> [in Ukr.].

HAZINA Iryna

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of preschool education, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University,

NATURE IN THE SYSTEM OF PRESCHOOL AGE CHILDREN EDUCATION IN DENMARK

Summary. *Introduction.* The article clarifies the place of the natural pedagogical environment in the practice of preschool education in Denmark and analyzes the main educational tasks that are solved during the educational process in the fresh air.

Methods. Methods of systematic analysis of pedagogical literature, state and normative documents on the problem of research are applied; induction and deduction, abstraction and concretization, comparison, which made it possible to perform the research tasks.

Originality. The author's vision of the place of nature in the system of preschool education in Denmark is offered. In particular, the content of educational goals and methods used in Danish kindergartens in the process of education in nature is analyzed. The emphasis is on several points. The first is that the issue of nature and outdoor education is given special attention in the enhanced pedagogical program run by Danish preschools. Secondly, the activity of preschool institutions (day care centers) is not limited to the presence of children in nature and involves setting specific educational goals, in particular, the acquisition of children's specific experience of interaction with nature. Third, the article draws attention

to the role of educators in the organization of the natural pedagogical environment, which, on the one hand, should be concerned about its safety, and on the other hand it should create the conditions for maximum independence of children in their games.

Conclusions. As a result of the analysis of the educational process peculiarities in preschool institutions in Denmark, we came to the conclusion that the natural environment creates unique opportunities for preschool children education and upbringing. Classes, outdoor games, excursions to the forest or park area have a positive impact on the physical and psychological development of preschoolers, allow them to organize their acquaintance with the environment, life in nature, various natural processes, to form self-awareness as a part of nature, to teach careful and considerate attitude to it.

Keywords: Denmark; preschool education system; nature; natural pedagogical environment.

Одержано редакцією 20.03.2021
Прийнято до публікації 31.03.2021